

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Звернення колег з Інституту соціології НАН України до Володимира Ілліча Паніотто

Шановний Володимире Іллічу!

Маємо честь і нагоду бути поряд у дні Вашого ювілею на конференції з методології та методів соціологічних досліджень, яка проходить 24 січня 2017 року в Інституті соціології НАН України, – тих самих методології та методів, неперевершеним знавцем яких Ви були ще тоді, коли саме слово “соціологія” вимовлялося непевно і неголосно, і яким залишаєтеся сьогодні. Після усіх відомих Ваших монографій, написаних одноосібно або ж у співавторстві, немає у наших вже неозорих лавах тих, хто б не усвідомив, що займатися наукою – значить вивчати ситуації, процеси, настанови й вимірювати їх найретельніше, знову і знову перевіряючи і перепроверяючи розрахунки. Багатьом із нас досі це видається такою собі алхімією обчислень, знавці якої одні тільки й мають право йменуватися соціологами.

Про Ваші позитивні людські якості, адже інших не бачимо, незручно, ніяково ані говорити в очі, ані описати їх в тексті поздоровлення. Згадаємо лише про притаманні Вам самоіронію та іронію, яка нікого і ніколи не брала на приціл. Мати на увазі суто предмет, про який йдеться в дискусіях чи обговореннях, – правило настільки просте, що вкрай важко дотримуватися його, це до снаги небагатьом. У Вашому виконанні наукова робота і спілкування з колегами – це простір такої принциповості у дотриманні засад і стандартів, де похмурій для понурої серйозності (про інші крайності промовчимо) вже не лишається місця.

Ваші колеги розуміють, що Вам могла би сподобатися формула, згідно з якою наші теплі почуття до Вас дорівнюють ступеню визнання Вас у науці, освіті, бізнесі. Проте такі формули – це дещо за межами нашої актуальної компетенції. Утім, ми не полишимо зусиль і намагатимемося її вивести.

Вітаючи Вас з ювілеєм, перебуваємо у переконанні, що деякі життєві та професійні можливості й шанси збереглися недоторканими, відкритими і доступними. Вони створені Вашими попередніми й поточними трудами. Отже, вони Ваші, бажаємо ентузіазму й сил у привласненні їх.

Привітання кафедри соціології Національного університету “Києво-Могилянська академія”

Шановний Володимире Іллічу!

Ваша рідна кафедра від щирого серця вітає Вас із початком нового десятиліття Вашого невтомного шляху на цій землі та на Вашій улюбленій соціологічній ниві!

Час плінний, і от Ви вже святкуєте 70-літній ювілей. Методолог соціологічних досліджень, на працях якого виросло, без жодних перебільшень, не одне і не два покоління соціологів, мабуть, як ніхто інший уособлює ідеальний тип науковця, незбагненим чином поєднуючи у собі всі найкращі якості вченого. Математик, покликанням та професією якого стала соціологія, у своїх роботах легко і невимушено окреслює механізми функціонування найскладніших соціальних явищ і процесів. Ваші тексти одночасно логічні, мудрі й трохи іронічні, після яких не залишається осаду “сухої теорії”, але відчувається подих “вічно зеленого дерева життя”. Ви завжди відкриті новому досвіду, наділені справжньою соціологічною уявою, для якої немає обмежень у пошуку істини, та мужністю у своєму прагненні донести її до широкого загалу колеґ та громадськості.

Володимир Ілліч є людиною, відданою об’єктивності та прозорості інформації. Він не втомлювався звертати увагу громадськості на те, що в опитуваннях, на додачу до теоретичної похибки за певної імовірності, потрібно зважати і на дизайн-ефект, щоб адекватно оцінити точність даних, а не перебільшувати її. Деякі масиви КМІС (навіть найостанніші — 2016 року) вільно доступні онлайн у Національному банку даних “Київський архів”, створеному КМІС. Спробуйте натомість отримати фрагмент масиву останніх років іншого дослідницького центру: їх не буде у відкритому доступі, а якщо звернетеся прямо з проханням отримати масив для використання в науковій роботі, здебільшого отримаєте відмову; причому відмовлять навіть ті центри, що працюють на засадах неприбутковості, а отже, не мають суворого замовника-власника даних, який забороняє оприлюднення масивів.

Працювати з опитуваннями, що мають суспільне значення й політичний резонанс — психологічно непросто, адже багато емоцій вирує довкола оприлюднених результатів. Однак попри весь психологічний тиск, пов’язаний із діяльністю Володимира Ілліча як викладача і науковця, за багато років нашої спільної праці на кафедрі за жодних обставин ми ніколи не відчували в його голосі підвищеної інтонації, зневаги чи агресії. Володимир Ілліч завжди стриманий, навіть якщо дуже засмучений.

Для багатьох людей, яких ми знаємо, звичний настрій — це нейтральний або злегка зажурений (даються взнаки постійна втома, брак часу, стреси...). Звичайний настрій Володимира Ілліча — це усміхнений. Усміхнений попри щоденний напружений робочий графік і ті самі втому та стреси. Ті, хто з

Вами співпрацювали, знають — з тим, що може бодай трохи почекати, телефонувати краще не раніше 9 вечора і бажано не пізніше півночі, хоча “можна і до другої”, як додає Володимир Ілліч із незмінною усмішкою. Сам факт, що після насиченого дня, ввечері Ви погоджуєтесь продовжувати відповідати на наші численні звернення і запитання, красномовно свідчить про Ваше ставлення до соціології та соціальних досліджень: вони, вочевидь, стали любов’ю та пристрастю Вашого професійного життя, адже неможливо стільки часу й сил віддавати тому, до чого байдужий.

Визнаючи ніким у країні не перевершений внесок Володимира Ілліча у становлення та розвиток вітчизняної соціології, ми схиляємо свої голови перед ним як викладачем, невтомним наставником нових поколінь вітчизняних соціологів. Добра половина з нас, колег Володимира Ілліча по кафедрі соціології, є його колишніми студентами. Ми пишаємося цим. Володимир Ілліч — як викладач — не тільки не шкодував для нас свого часу, знань і педагогічної майстерності, а й надихав, за всіх комерційних спокус, залишатися в межах академічної соціології. За що Вам низький уклін, шановний пане Учителю!

У ювілей щиро бажаємо Володимирові Іллічу міцного здоров’я, довгих років життя, вдосталь часу для написання всіх книжок, які Ви задумали, доброго самопочуття, натхнення на творчість, загального відчуття гармонії в собі, у колі колег та у Всесвіті, щасливих подій і зустрічей!

Теорема Паніотто і музика лічіння

*“В желтых ботинках сидит Мераб,
А я – в радикально черных”.*

Власне, теорема проста й не потребує доведення завдяки тривалій і, здається, безстроковій верифікації. Володі завжди було і є що віддати — час, ідеї, вміння, книги, формули, фотографії, вірші, купюри ... Він напрочуд природно володіє цією технікою — бачити й чути Іншого, яка незмінно справляє ефект причетності й надійності. Роздуми на цю тему, самовпевнено спрямовані до достовірного витоку настільки незвичайного за теперішніх часів феномену, привели до низки гіпотез. У переддень нинішнього Володіного ювілею, одна з них небезпідставно взяла гору, але ніяк не затьмарила інших, припасених до його ювілеїв наступних. Вибирати є з чого.

Отже, сусідство, співприсутність математики і музики у Володимировій долі, що колись необачно сприймалося нами радше як щось випадкове, як ті збіги та сполучення, яких не злічити в ненавмисних і неумисних подіях життя і яким не надається ніякого значення. Схоже, що розлученню з колишнім нашим, та й не тільки, браком проникливості сприяє відоме Ляйбніцеве визначення музики: “Musica est exercitium arithmeticae occultum nescientis se numerare animi”; воно збуджує найпотрібніші для даного випадку асоціації. Дається воно зазвичай в перекладах з латинського оригіналу, що відрізняються деталями, зводячись, переважно, до формулювання: “Музика — це арифметична вправа душі, яка обчислює себе, не відаючи про це”. Тобто музикувати — значить щось вираховувати, незримо й щасливо дис-

циплінуючи душу випробуванням її багатовимірному ресурсу; відбувається це саме собою, незалежно від того, рефлексуєш ти чи ні з цього приводу. Але й навпаки: вправлятися у лічбі означає рухатися в ритмі, тільки йому і підкоряючись, вибудовуючи особливу чарівну мелодію, яка не відпускає, вимагає зіграти її до кінця, завершити, і з таємним звільненням душі зняти руки з клавіатури.

Тоді зв'язок, нероздільність музики і математики в дослідницьких і рядових комунікативних практиках стає зрозумілішим. Широко відома пристрасть до лічення й обчислення у нашого ювіляра, він починав рахувати, коли нікому на думку нічого подібного не спадало; ця пристрасть була і є невпинно відновлюваною спробою виявити плавність і уривчастість людських справ, помислів, очікувань від життя, так само як і мотивів праведно і неправедно їй протистояти. Адже це те, чого ми чекаємо від гармонії ладу і тонів, що нагадає красу, чи не так? Правильно розраховувати — значить творити нечутну гармонію тем і варіацій; математичні формули — як знаки на нотному стані, нотне письмо.

Не згадати, правда, щоб Володя колись прилюдно грав на музичному інструменті, що зайвий раз вказує на суто внутрішні, глибинні стани його музикальності. Хоча у світі музики, звичайно ж, себе повноцінно відчував, записавши якось рокив сорок тому на блокнотному аркуші:

“...Вот и сам ты увлекся карьерой —
Ездишь в ВАК, поступаешь в ряды.
И тебя не отравит Сальери
За твои по престижу труды”.

Тут потрібні щонайменше дві ремарки. (1) Треба сказати, вагомі приводи для згаданого Володею історичного персонажа накопичувалися дуже швидко, у вигляді всім нам добре знайомих і прочитаних книг із правил соціомузичних вимірювань, безперечно, кращих тоді й тепер в цій царині. (2) Вірші, ще одна очевидна прихильність до ритму, рими, душевної злагожденості. Дотепні, іронічні, романтичні чотиривірші, спонтанно зафіксовані поверх будь-чого, що трапилося під рукою, коли присів на хвилинку де-небудь у якомусь із тодішніх соціологічних відділів Інституту філософії. Присвячені співробітникам і ситуаціям. А іноді й сонети, підготовлені заздалегідь, велика, професійна форма, спосіб висловлювання, який звучить у такт для тих, кому вдаються доступні виключно віршованому рядку точність, сенс, метафоричність і кого це заняття супроводжує все життя. Зібрати б зараз всі ці чудові й легкі факсиміле, розкидані по непізнаних архівах, в одну невеличку (а втім, хтозна) книжечку.

До фактів, які підтверджують гіпотезу плідного симбіозу математики й музики на окремо взятому вельми привабливому прикладі, слід, безсумнівно, залічити одруження тоді ще дуже далекого від нинішнього ювілею соціолога на музикантці Олені Прекрасній, для якої, можливо, всі наші домисли й поговіт не секрет. Але особисті підтвердження є й у нас. Якраз коли у північній Америці щосили експлуатували перший і другий Макінтоші (про що ми й не підозрювали), Володя привчав нас поводитися з вітчизняними гаджетами роду “Електроніка БЗ-21” (потім З4; що це таке можна прочитати у Вікіпедії): програмованими калькуляторами, що давали змогу об-

числювати найбільш популярні в соціології коефіцієнти кореляції. Поки у приладів не було пам'яті, програми кожен раз доводилося вводити заново. Із власного досвіду знаємо: саме музична школа по класу фортепіано за плечима забезпечувала ту незаперечну перевагу у швидкості отримання шуканих величин, що викликало недвозначне схвалення маестро, тоді як уразливість музичного слуху і непривичаєні до бистроти пальці прирікали на явний і невтішний провал.

Утім, соціологія для Володі ніколи не була замкнутим майданчиком арифметичних вправ душі. Звідси інтерес до музики і більш загальною — до звуків. А якщо конкретно, то до аудіокниг, які так приємно було б слухати в нічному поїзді. Або за кермом автомобіля, нехтуючи нав'язливими, що провокують до нерозсудливості на дорозі FM-станціями, розмірено просуваючись у потоці машин, будучи гранично коректним до пішоходів, поступаючись їм пріоритетом у всіх випадках. Ні до чого іншого майстерно піднесені компетентними читцями проникливі поетичні та прозові тексти спонукати не могли — такому припущенню в нашому світові немає резону протівитися. Можливо, такий і був задум проекту. Але емпіричне рішення виявилось скромним, придатним для користування власного та у близькому колі. З різних причин, зрозуміло, одна з яких — випереджальна проекція загальної потреби в музичній гармонії, яка протистоїть безсоромним та інтелектуально недоброякісним атакам сучасних медіа. І ще — звучання смислу, першість слова, художньо вимовленого перед словом, прочитаним про себе, можливо, поспіхом і приреченим зникнути, не встигнувши залишити емоційний слід, — сьогодні, мабуть, велика розкіш.

Сподіваємося, що Володя пробачить нам деяку іронію (аж надто неправдоподібною в числовому вираженні виглядає дата, що ми празникуємо, не сумісною, здавалося б, із ним, з усіма нами, які все ще пам'ятають себе молодими і переповненими майбутнім); за нею (за іронією) — неприховане визнання і вдячність до цієї людини. Та й чи може бути інакше, адже його ім'я завжди слугувало операціональною дефініцією емпіричної соціології, оскільки від самого початку він якимось особливим почуттям знав напевно, як можливо добувати значущі соціологічні свідчення та факти. Бути у професії поруч і паралельно з Володею — велике везіння, удача, що випала несподівано. Вітаємо тебе!

Наталія Костенко, Сергій Макеев

Колезі і другові 70. До ювілею Володимира Паніотто

22 січня виповнюється 70 років із дня народження радянського й українського соціолога Володимира Ілліча Паніотто. Ми знайомі і дружимо давно, напевно, від другої половини 1970-х. Він, я і група наших колег — назву Володимира Андрєєнкова, Сема Клігера, Михайла Косолапова, Олену Петренко, Галину Саганенко, Галину Татарову, Юліану Толстову — виявилися запитуваними новоутворюваною спільнотою радянських соціологів. Потрібні були люди, які знають математику. Зазначу, знати тоді треба було до

смійного небагато. Вміти упевнено лічити відсотки, середні, коефіцієнти кореляції; вершиною вимог до нас були найпростіші схеми регресійного і факторного аналізу, базові побудови соціометрії. А ще була одна найгостріша проблема — що таке якісне вимірювання в соціології і як цю якість вимірювати?

Володя Паніотто, як на мене, одразу, з перших візитів до Москви, ввійшов у цю московсько-ленінградську спільноту. Став своїм. Він успішно працював в обох названих напрямках: опрацювання соціологічних вимірювань і з'ясування природи якості, надійності результатів соціологічних вимірювань.

Коли я згадую ті часи, мені видається, що ми були, якщо не аполітичні, то принаймні далеко не активні у громадській діяльності й у суспільно-політичних обговореннях. Ніхто і гадки не мав тоді, що за півтора десятиліття Росія і Україна стануть різними державами, і лише у страшному кошмарі могла з'явитися думка про війну між цими двома країнами.

В останні роки Володимир Паніотто проявляє себе не лише як висококласний спеціаліст у різних напрямках методології соціології та прикладних соціологічних досліджень. Він демонструє високий дух своєї громадянської позиції. Володимир Паніотто — патріот України, прихильник демократії та обстоювання своєю країною самостійного руху в сучасний світ. Одночасно він залишився активним та одним із найповажніших членів широкого об'єднання соціологів пострадянських держав, добрим другом багатьох російських соціологів.

Дорогий Володю, вітаю тебе з ювілеєм, бажаю тобі всього найкращого, довгого й успішного руху обраним шляхом життя.

Борис Докторов, США

Володимир Паніотто — Людина, Громадянин, Учений

Сьогодні — 22 січня 2017-го — виповнюється 70 років моєму дуже давньому (познайомилися років 40 тому) другу і колезі Володимирові Паніотто. Такий ювілей — завжди життєва віха, але ювілеї друзів іноді виявляються важливими річницями і твого власного життя. Треба сказати, середина 1980-х, коли особливо тісною стала наша співпраця, були доволі драматичним періодом у житті автора цих рядків. Наїзд КДБ, політичні звинувачення, виключення з партії та з усіх радянських громадських організацій... Хтось із колег віддалився від переслідуваного, хтось, навпаки, наблизвся.

Серед тих, хто наблизвся, були українські друзі — Р.Ленчовський, В.Хмелько, В.Паніотто... Оскільки вони працювали тоді у суто “ідеологічних” наукових установах, вони, ясна річ, ризикували. Їхня публічна участь у моїй долі стала можливою на зламі 1986–1987 років. Мене тоді ще “недовиключили” із Радянської соціологічної асоціації (РСА). А за умов щойно народжуваної Перебудови цей рубіж набував знакового сенсу.

І от переді мною текст листа Володимира Паніотто, старшого наукового співробітника Інституту філософії АН УРСР, від 18 січня 1987 року (за 4 дні до 40-ліття, між іншим). Адресат — Центральна ревізійна комісія РСА.

Тон листа упевнений і жорсткий: “Я вважаю, що всерйоз розглядати питання про те, чи “виконує Алексеев статут РСА”, межує з лицемірством...”. “Наукові праці автора... виконано винятково сумлінно і професійно. З них вочевидноється, що соціологія для автора — це... насамперед засіб розв’язання проблем, що стоять перед нашим суспільством. Хіба це не входить до нашого ідеалу соціолога?..” “Питання про членство Алексеева в РСА зараз стає справою принципу: що зараз являємо собою ми, соціологи, що таке наша асоціація? Це показник того, яку позицію ми посідаємо у боротьбі за зміни в нашому суспільстві...”

Громадянський захист з боку В.Паніотто й інших колег виявився ефективним. А рік по тому відбулася повна реабілітація ленінградського “несистемного” соціолога.

Отож, сьогодні, у день 70-ліття друга, я із вдячністю святкую і 30-ліття його людської, професійної та громадянської підтримки, котра в той час була для мене дуже значущою.

Відтоді мені пощастило узнати Володю Паніотто і з різних інших боків. От він — методолог і міжнародно відомий фахівець із математичних методів у соціології і з проблем достовірності та якості соціологічної інформації; от він — фундатор і беззмінний директор найавторитетнішої в Україні та за її межами приватної суспільно-аналітичної компанії — Київського міжнародного інституту соціології (в якого, до речі, цього року теж буде ювілей — 25-ліття з моменту створення); от він — тонкий соціальний аналітик, віртуоз побудови соціологічних гіпотез та інтерпретації, у тому числі “власноручно” здобутих, емпіричних даних.

Я, наприклад, не знаю опитувальної фірми, крім КМІСу, де б у бесіді з респондентом диференціювалося ставлення до держави, до країни і до народу (населення); а це, до речі, зовсім не дублювальні одне щодо одного показники!

От він (Володя)... А як щодо літератора-драматурга? Тут знову особистий спогад. Десь у моєму домашньому архіві зберігається роздрукований на машинці примірник кіносценарію В.Паніотто, під назвою, якщо не помиляюся, “Включене спостереження”. Я тоді (років 35 тому), прийшовши працювати робітником на один із ленінградських заводів, послугував сценаристові прототипом його героя — соціолога-робітника. Володя хвацько закрутив сюжет — навіть якусь любовну історію домислив...

Все це — різні, кожна по-своєму блискавичні, грані цілісної особистості інтелектуала-інтелігента, яким бачу свого друга-ювіляра.

Я радий, що завдяки моєму найближчому другові та співавторові, теж киянинові — Романові Ленчовському, можу представити Володимира ще в одній, багатьма вже забутій іпостасі, котру він сам описує з неприхованим задоволенням. Це іпостась (роль), старанного, перспективного і вдячного УЧНЯ, який пройшов школу в одного з першопрохідників радянської соціології Вілена Пилиповича Чорноволенка, керівника першої в Україні (друга половина 1960-х років) академічної структури із соціології (відділ соціології Інституту філософії АН УРСР), згодом — одного з фундаторів Інституту соціології Національної академії наук України (1990).

Розповідь про Вчителя, наставника — це також, як правило, і своєрідна автохарактеристика оповідача. В.П.Чорноволенко відіграв важливу роль у становленні Володимира Паніотто як ученого, але важливо не тільки це, а також і те, як В.П. про це розповідає: ґрунтовно, надповажно, із вдячністю. Я би додав до переліку виразних рис нинішнього ювіляра чесноти Дружби і Вдячності. (Так, це — особливі людські чесноти!)

Андрій Алексєєв, Санкт-Петербург

Про Володимира Ілліча Паніотто

Уперше я побачив Паніотто приблизно 45 років тому, коли як соціолог-початківець приїхав із провінції — з Чернівців — на консультацію до Чорноволенка, керівника відділу соціології та автора книги, котру я кілька разів перечитав. Мені тоді показали Володю і схарактеризували його як дуже талановитого і перспективного соціолога. А познайомився я з Паніотто перед моїм вступом до аспірантури. Я вже тоді збагнув, наскільки це обізнана і доброзичлива людина. У процесі навчання в аспірантурі я неодноразово звертався до Володі за консультаціями і ніколи не мав відмови, хоча чимало тих питань, на які я шукав відповіді, не були предметом інтересу Володимира Ілліча.

Після закінчення аспірантури, коли я вже працював у відділі разом із Паніотто, ми часто спілкувалися й обговорювали цікаві для нас проблеми. Так, на початку 1980-х років ми вперше в Радянському Союзі сформували опитувальну мережу в Україні для соціологічної лабораторії при Держкомітеті Укртелерадіо. Було розроблено всі документи, що визначали порядок проведення опитувань і якість роботи опитувальної мережі (ці документи наприкінці 1980-х було покладено в основу робочої документації для опитувальної мережі 3-х відділень Всесоюзного центру вивчення громадської думки). За кілька років ми разом із В.Рукавішніковим опублікували в Москві монографію з методики й організації соціологічних опитувань. Завдяки Володі я познайомився і тісно співпрацював з багатьма відомими радянськими й зарубіжними соціологами. Зі своїх зв'язків він не робив жодних таємниць і охоче допомагав багатьом так само, як і мені.

Якщо загалом говорити про Володимира Ілліча Паніотто, слід відзначити його приголомшливий інтелект, працездатність, відкритість до спілкування, чудові людські риси, делікатність у всьому та інтелігентність. Я завжди пишався і пишаюся своїми добрими відносинами з Володею.

Микола Чурилов

Володимир Паніотто: коли подія в житті одного соціолога стає подією в житті всієї соціологічної спільноти

Читачам, які ознайомилися з матеріалами, опублікованими в цьому числі з нагоди ювілею Володимира Паніотто, навряд чи потрібні додаткові штрихи до портрета людини, про яку сказано стільки добрих слів. Проте є

один нюанс у ювілейному жанрі, що може викликати певну частку скепсису. Із власного досвіду знаю, що про ювілярів пишуть краще, ніж вони на те заслуговують, перебільшуючи їхні людські чесноти та наукові заслуги. Проте з будь-якого правила є винятки. І якщо образ ювіляра зазвичай перевершує реальність, то винятком із цього правила є Володимир Паніотто. Тож і мої слова про нього будуть незайвими. І передусім тому, що я не зустрічав у своєму довгому житті людини, здатної, не замислюючись, випереджати інших тільки в тих ситуаціях, коли потрібно бути поруч із ближнім і підтримати його в найважчий час.

Таким є мій безпосередній досвід спілкування із Володимиром Паніотто. Але є й опосередкований досвід — відкритий не тільки для мене, а й для всіх, хто читав книжки ювіляра. Кожна з них — це віха у розвитку вітчизняної соціології. Для мене як соціолога-неофіта майже сорок років тому одкровенням стала монографія “Престиж професії”, в якій відповідальним за опис емпіричної частини дослідження був Володимир Паніотто. Відверто зізнаюся, школу соціолога-емпірика я прискорено пройшов завдяки цій книзі, котру вважаю засадовою для становлення сучасної емпіричної соціології в Україні. Таку ж роль у розвитку методичної культури відіграла книга “Кількісні методи в соціологічних дослідженнях”. Не менш важливою була і спроба розширити обрії методології соціологічного дослідження, здійснена Володимиром Паніотто в монографії “Якість соціологічної інформації”. Завдяки цим та низці інших праць, виконаних вже у створеному ним разом із Валерієм Хмельком Київському міжнародному інституті соціології, Паніотто став найвідомішим українським соціологом у світовій соціологічній спільноті.

За чверть сторіччя існування КМІСу в ньому були виконані унікальні дослідження; дані багатьох із них дотепер чекають на детальний аналіз. Пошлюся тільки на свій досвід. Перше в Україні серйозне панельне дослідження електоральних орієнтацій, що його ми з Наталією Паніною, Паніотто і Хмельком провели на початку нинішнього століття, і фундаментальне мультиінструментальне дослідження соціальних очікувань в Україні, проведене у 2002 році, де під керівництвом Паніотто співробітниками КМІСу була здійснена величезна організаційна і польова робота. Основні результати й висновки цього дослідження, на моє переконання, і сьогодні не втратили актуальності, а методична складова тих досліджень може бути цікавою сучасним спеціалістам у сфері методології та методів соціології. Це теж може бути своєрідною “цеглинкою” до нерукотворного пам’ятника, що його Володимир Паніотто створив собі за багато років творчої роботи. Нехай він і далі багато років розкриває свій неабиякий талант у науці та людських взаєминах, в організаційній і суспільній діяльності, черпаючи сили в любові близьких і повазі колег.

Євген Головаха